

УДК 811.111-26: 81'23
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.2>

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ОЗНАК ХАРИЗМАТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПУБЛІЧНОГО МОВЦЯ

Марія Бойченко

аспірантка кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Перемоги, 37, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-6100-4855
e-mail: boychenko515@gmail.com

Анотація. Стаття містить обґрунтування раціонального термінологічного мінімуму понять, які вже функціонують у науці та які доцільно вживати на позначення невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця під час опису результатів міждисциплінарних досліджень численних феноменів його комунікативної поведінки. Серед безлічі міждисциплінарних ознак харизматичної особистості публічного мовця, що функціонують наразі в гуманітарних науках, зокрема соціології, психології, лінгвістиці, авторкою сформовано матрицю їхніх альтернатив, до складу якої введено лише поняття, що є абстрагованими від галузі наукового знання, в якій вони функціонують, та поняття ознак харизматичної особистості публічного мовця, що сприймаються представниками аудиторії. До складу матриці не ввійшла певна кількість некоректних ознак, які мають синонімічний характер або статус другорядних і перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з введеними до неї більш абстрактними ознаками (наприклад, уважність як передумова виникнення емпатії; розважливність як прямий наслідок наявності інтелекту; рішучість як наслідок заповзятості тощо). Доведено, що для вичерпного наукового опису результатів міждисциплінарних досліджень численних феноменів комунікативної поведінки харизматичного публічного мовця водночас із іншими мовленнєво-лінгвістичними, психологічними, культурно-соціальними і фізіологічними (погляд, пози, жести, голос, інтонація тощо) ознаками та їх відповідними комплексами доцільним є вживання таких понять, як інтелект, впевненість, заповзятість, натхненність, комунікабельність, домінантність, нарцисизм, візіонерство, що стосуються харизматичних якостей особистості мовця й є за своєю сутністю конвенціалізованими історично. Вказано на перспективність продовження подібних аналізів мовленнєво-лінгвістичних, психологічних, культурно-соціальних і фізіологічних ознак мовця.

Ключові слова: харизматична особистість, публічний мовець, невербальні характеристики, психологічні, соціологічні та фізіологічні ознаки, матриця, систематизація.

SYSTEMATIZATION OF NON-VERBAL TRAITS OF A PUBLIC SPEAKER'S CHARISMATIC PERSONALITY

Mariia Boichenko

Postgraduate Student at the Department of Theory,
Practice and Translation of English
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Peremohy Avenue, 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6100-4855
e-mail: boychenko515@gmail.com

Abstract. This paper provides rationale for the terminological minimum of the currently functioning scientific notions the use of which is expedient to denote non-verbal traits of a public speaker's charismatic personality in describing results of an interdisciplinary research into multiple phenomena of the personality's communicative behaviour. By analyzing currently functioning in humanities (i.e. sociology, psychology, and linguistics) multiple interdisciplinary traits of a public speaker's charismatic personality, the author created the matrix of their alternative variants. The advanced matrix includes only the notions abstracted from the scientific filed in which they are functioning, as well as those traits of a public speaker's charismatic

personality which are perceived by an audience. The matrix does not include some of the ill-defined traits which are synonymous with or secondary to, or consequential of the included more abstract notions (e.g., consideration as a precondition for empathy, reasonableness as a direct consequence of intelligence, or decisiveness as a consequence of persistence, etc.). It is shown that to present a comprehensive scientific description of the results on a multidisciplinary research into multiple phenomena of a public speaker's charismatic personality's non-verbal behaviour it is reasonable to use among other linguistic, psychological, sociocultural, and physiological characteristics (e.g., eye-contact, posture, gestures, voice, and intonation, etc.) and their respective complexes, such notions as intelligence, self-confidence, persistence, ability to inspire, sociability, dominance, narcissism, and vision. These characteristics are relevant to the charismatic traits of a speakers' personality since they have been historically conventionalized. The author also outlines prospects of a further analysis of the linguistic, psychological, sociocultural, and physiological traits of a speaker.

Key words: *charismatic personality, public speaker, non-verbal characteristics, psychological, sociocultural and physiological traits, matrix, systematization.*

Постановка проблеми. Схоже, що інтерес до особистостей, які вирізнялися в натовпі своїми лідерськими якостями, виникав ще в історичні часи. Так, уже давні єгиптяни встановили зв'язок між безпосередніми ознаками особистості та її лідерськими якостями. З часом сукупність таких ознак стали називати харизмою, а видатних лідерів сприймати як харизматичних особистостей. Оскільки лідер без послідовників не може існувати, то в науці постали питання щодо того, яких особистостей можна вважати насправді харизматичними й яким є інструментарій здійснення комунікативного впливу.

Природно, що в контексті вирішення загальної проблеми підвищення ефективності людської комунікації систематизація невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця досі лишається одним із **актуальних** питань сьогодення.

Аналіз досліджень. У сучасних багатоглядних міждисциплінарних лінгвістичних дослідженнях мовної особистості харизматичного мовця чітко простежується відсутність єдиної думки науковців про те, які ознаки є характерними для харизматичної особистості. Це, безсумнівно, гальмує та ускладнює подальший розвиток необхідного лінгвістичного знання. Зрозуміло, що до цього питання зверталися численні дослідники різних гілок гуманітарних наук. Якщо спочатку в гуманітарних науках, зокрема в соціології, явища харизми вивчали з огляду на відносини «лідер – послідовники», то згодом науковці почали вважати, що лідер може сприйматись як харизматичний завдяки певним особистісним, поведінковим та комунікативним ознакам. Однак, як відчували самі науковці [9], теоретичні й експериментальні

дослідження особистісних характеристик харизматичного лідера є досить обмеженими та фрагментарними. За умов, що склалися, соціологи [10; 9; 6; 3; 23] намагалися визначити оптимальний та універсальний список ознак харизматичних особистостей. У психології і психоаналізі дослідники фокусувалися на конкретних ознаках особистості та психіці [25]. До визначення особистісних характеристик харизматичного мовця долучились і лінгвісти, що було зумовлено необхідністю більш об'єктивного добору персоналій для лінгвістичних досліджень усного й письмового харизматичного мовлення [20]. Проте питання систематизації невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця та методологічних особливостей їх вживання в описах результатів міждисциплінарних досліджень свого остаточного вирішення ще не знайшло.

Тому **метою** започаткованого нами теоретичного пошуку стали міждисциплінарний аналіз і систематизація невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця, які вже функціонують в науці.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо передусім, що деякі науковці вважають за необхідне відмовитися від підходу визначення харизматичної особистості на основі певних ознак, оскільки сама кількість харизматичних лідерів у світі унеможливує дослідження та визначення конкретних особистісних характеристик, які би були спільними для всіх лідерів-мовців [17]. Незважаючи на те, що питання, чи властива харизма конкретній людині, є поведінковим явищем, аспектом соціального обміну або атрибутивним явищем, більшість дослідників вважають підхід особистісних ознак харизматичної

особистості ефективним інструментом для визначення та конструювання такого лідера. Головна особливість харизматичного лідера, на думку [14], полягає в тому, що джерелом його впливу на аудиторію є все-таки особистісні ознаки, а не формальна позиція авторитету, яку він отримав у певній організації.

При цьому дослідники зазвичай виокремлюють два типи харизми і, відповідно, ознак: соціалізовані та персоналізовані. Соціалізована харизма відзначається егалітаристською поведінкою та не продиктована власними інтересами лідера, водночас, як персоналізована харизма базується на особистісному домінуванні, авторитаризмі та слугує особистісним інтересам лідера [9, с. 84].

Проте оскільки об'єктом нашого дослідження є не харизматична особистість публічного мовця, а функціонування в гуманітарному знанні вже наявних її невербальних ознак, то ми маємо систематизувати ці ознаки як сталі наукові міждисциплінарні факти.

Проведений для цього попередній огляд показав, що основна сукупність визначених ознак зосереджена насамперед у соціології, психології та лінгвістиці.

Нами було встановлено, що **соціологи**, наприклад, виокремлюють такі ознаки особистості ефективного й харизматичного лідера-мовця, як: інтелект, упевненість у собі, активність та енергійність, наявність відповідних знань [22], домінантність, маскуліність-фемінність [12], висока мовна компетенція, цілісність особистості, кооперативність, відкритість, потреба у владі та впливі, відповідальність за результат діяльності, бажання бути найкращим [8], сильна віра у правильність своїх принципів і вірувань, рішучість, невербальна експресивність та вміння вербально висловити своє бачення і місію, стійкість перед кризовими, ризикованими, складними ситуаціями [9], ентузіазм, залучення [21], готовність приймати ризиковані рішення, когнітивна орієнтація на досягнення та новаторство [10], турботливість, прагматизм, гнучкість [7; 19], тенденція до креативності, бажання бути впливовим, проте не агресивно домінантним, уважним [19], виразний погляд, сильний голос, здатність до емпатії [4], динамічність, схильність до пригод, здатність надихати, соціалізованість, заповзятливість, мудрість [1], настир-

ливість, балакучість, оригінальність, бажання досліджувати невідоме, мрійливість, креативність [23], внутрішня стабільність, пристрасність, відданість, нетрадиційна чи новітня поведінка у прийнятті рішень [3], високий емоційний інтелект, високі комунікативні здібності, бажання змін, наявність моральних цінностей [14], внутрішній локус контролю, емоційна стабільність і зрілість, нарцисизм, потреба у близькості [26], візіонерство [5], високоморальність, престиж, компетентність [16], прагнення до чогось, автентичність, доступність [13], розважливість [18] тощо.

У **психології** і **психоаналізі** харизма часто розглядається як відхилення від норми, що зазвичай спричинено певним браком любові на ранніх стадіях розвитку особистості. До того ж, зважаючи на виокремлене соціологами бажання здійснювати вплив на аудиторію, харизму дослідники в цій сфері пов'язують з певним рівнем нарцисизму [9; 25], іноді компенсаторною характеристикою нарцисизму виступає скромність лідера [25, с. 14]. Окрім зазначених ознак, психологи також відзначають наполегливість, рішучість, візіонерство, здатність надихати [24], поведінкову гнучкість [27].

Зважаючи на відсутність комплексного, систематизованого й вичерпного списку ознак харизматичної особистості, дослідники у галузі **лінгвістики** відчули необхідність розробки та аналізу таких ознак, що дозволило б максимально точно обирати лідерів-мовців для проведення досліджень вербальних і невербальних ознак мовлення таких особистостей. Зокрема, лінгвісти виокремили такі ознаки харизматичного мовця: силу, наполегливість, готовність до бою, здатність відчувати й передавати емоції, бути і виглядати емпатичним, пристрасність, ентузіазм, екстравертованість, позитивність, надійність, дружелюбність, комунікабельність, візіонерство, креативність, компетентність, активність, динамічність, впевненість у собі, авторитаризм, переконливість, привабливість, впливовість, ввічливість [20, с. 438–439]. Вони також наголошують на важливості акустично-просодичних характеристик харизматичного мовлення, що впливають на виявлення і сприйняття харизми. Зокрема, серед найпоширеніших ознак виділяють більш швидкий темп мовлення, підвищений тон голосу та енергійну подачу, які асоціюються

з енергійністю, впевненістю й спрямованістю мовлення [20, с. 439].

Окрім того, науковці та експерти у галузі політології, менеджменту, соціології й психології відзначають важливість невербальних аспектів сприйняття аудиторією лідера як харизматичного, зокрема послідовники «зчитують» інформацію про лідера-мовця на основі певних фізичних характеристик: виразу обличчя (важливою для сприйняття харизми є посмішка), зовнішності, постави, положення тіла, голосу, жестів, погляду, зросту, ваги, одягу [16]. Важливість невербальних ознак підтверджується і лінгвістичними доробками, зокрема, група науковців [20] досліджувала, наскільки змінилося сприйняття аудиторією мовлення політика, який пережив інсульт: якщо до цього випадку він сприймався як харизматичний лідер завдяки зовнішнім ознакам та енергійному, швидкому, високотонному мовленню, то після хвороби, коли політик мав певні труднощі з артикуляцією, диханням і голосом, його харизматичність у сприйнятті послідовниками зникла. Крім того, під час експериментальних лінгвістичних досліджень було доведено, що стать лідера-мовця впливає на сприйняття такої особистості як харизматичної: згідно з результатами експерименту жінок і чоловіків сприймають як однаково харизматичних, незважаючи на те, що мовлення жінок-лідерів має більш високі показники характеристик, що визначають мовлення як харизматичне [15; 11].

Отже, ознаки, притаманні харизматичній особистості мовця, за природою походження понять, що їх визначають, можна умовно розділити на три основні групи: психологічні, соціологічні та фізіологічні.

Серед фізіологічних ознак харизматичного лідера-мовця науковці вищезазначених галузей виокремлюють фізичну будову (зріст, вагу), фізичний стан (здоровий/нездоровий), стать, зовнішність, акустичні характеристики (сильний голос).

До соціальних (або соціологічних) ознак харизматичної особистості, враховуючи підкреслену домінантність та авторитарність, ми можемо віднести високий соціальний статус, зовнішній вигляд (одяг), високий культурний рівень та високий рівень освіти, оскільки дослідниками наголошується, що харизматичний лідер повинен мати високу мовну

компетенцію, вміти чітко висловлювати і формулювати свої думки як вербально, так і невербально, мати розвинені ораторські здібності, що, на нашу думку, також неможливо без знання культурних традицій і норм соціальної поведінки в конкретному суспільстві.

З огляду на викладене нами було сформовано системно-аналітичну матрицю, представлена у вигляді табл. 1.

Під час складання таблиці ми обмежувалися певними методологічними умовами: по-перше, у зв'язку з її міждисциплінарністю зазначені в ній ознаки абстраговано від галузі наукового знання, в якій вони функціонують. По-друге, з визначень ознак нами було виключено синонімічні терміни. По-третє, у таблицю введено лише поняття ознак харизматичної особистості публічного мовця, що сприймаються представниками аудиторії.

Крім того, у таблицю не занесені другорядні поняття, що перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з введеними до неї більш абстрактними ознаками (наприклад, уважність як передумова виникнення емпатії; відкритість як необхідна умова комунікабельності; розважливості як прямий наслідок наявності інтелекту; рішучість як наслідок заповзятості тощо).

Із таблиці стає очевидним, що, з одного боку, за частотою згадувань основними ознаками для позначення харизматичної особистості публічного мовця у міждисциплінарних дослідженнях є такі абстрактні поняття, як: інтелект, впевненість, заповзятість, натхненність, комунікабельність, домінантність, нарцисизм, візіонерство. З іншого боку, в конкретних галузях наукового знання (соціологічне, психологічне, лінгвістичне тощо) залежно від конкретних цілей дослідження виникає щонайменше необхідність використання ознак їхнього другого ієрархічного рівня, введених нами в головку табл. 1.

Варто при цьому розуміти, що всі розглянуті вище невербальні ознаки не є відокремленими у сприйнятті лідера-мовця як харизматичної особистості, оскільки процес сприйняття зумовлюється впливом на слухача саме комплексу цих невербальних факторів-ознак, що стохастично взаємодіють між собою та іншими мовленнєво-лінгвістичними, психологічними, культурно-соціальними і фізіологічними ознаками, а також їх відповідними комплексами.

Матриця безлічі альтернативних міждисциплінарних ознак харизматичної особистості публічного мовця

Джерело	Ознаки																																					
	впевненість	енергійність	інтелект	гнучкість поведінки	плідність особистості	емоційність	відповідальність	поваголюбство	кооперативність	турботливість	прагматизм	кредитність	знання	еманатність	сильний голос	вдалість	натхненність	лапозність	мудрість	оптимізм	домінантність	екстравертованість	ораторське мистецтво	мрійливість	візіонерство	моральність	бажання зміни	парашенім	неадійність	привабливість	комунікабельність	агортганітність	шляхочність	енузіанім				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34				
[22]	■																■																					
[8]			■				■					■									■										■					■		
[21]								■																													■	
[12]			■																																			
[7]				■																																		
[19]										■	■																											
[3]	■	■															■	■	■															■			■	
[9]	■	■	■																				■															
[4]																																						
[6]																																						
[5]		■																																				
[2]	■	■																																				
[20]	■																																					
[26]																																						
[24]																																						
[13]																																						
[14]	■	■																																				
[23]	■	■																																				
[25]	■	■																																				
[5]	■					■																																

Розглядаючи показники побудованої нами матриці за вектором хронології (від публікації 1948 р. до праці 2019 р.), легко переко-натися також і в тому, що середня кількість невербальних ознак харизматичної особистості публічного мовця впродовж цього періоду коливалась у межах від 3 до 9 їх несинонімічних різновидів. При цьому видно, що кількість досліджуваних ознак зростає в періоди, коли феномен харизматичної особистості був активно досліджуваний у певній науці (зокрема у 1990-х та 2010-х рр. у соціології).

Висновки. Все викладене дає підстави стверджувати, що для вичерпного наукового опису результатів міждисциплінарних досліджень численних феноменів комунікативної поведінки харизматичного публічного мовця водночас з іншими мовленнєво-лінгвістич-

ними, психологічними, культурно-соціальними і фізіологічними (погляд, пози, жести, голос, інтонація тощо) ознаками та їх відповідними комплексами доцільне вживання таких понять, як *інтелект*, *впевненість*, *заповзятість*, *натхненність*, *комунікабельність*, *домінантність*, *нарцисизм*, *візіонерство*, що стосуються харизматичних якостей особистості мовця й є за своєю сутністю конвенціалізованими історично.

Нам вбачається також **перспективним** проведення подібної систематизації та виявлення раціональних мінімумів логічно конвенціалізованих мовленнєво-лінгвістичних, психологічних, культурно-соціальних і фізіологічних ознак, сукупність яких і має становити понятійний апарат подальших міждисциплінарних досліджень комунікативної поведінки публічного мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Atwater L., Penn R., Rucker L. Personal qualities of charismatic leaders. *Leadership and Organization Development Journal*. 1991. Vol. 12. № 2. P. 7–10. DOI: 10.1108/01437739110143330.
2. Awamleh R. Towards A Model Of Charismatic Non-Verbal Impression Management. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*. 2011. Vol. 2. № 7. P. 27–37. DOI: 10.19030/iber.v2i7.3818.

3. Bono J. E., Judge T. A. Personality and Transformational and Transactional Leadership: A Meta-Analysis. *Journal of Applied Psychology*. 2004. Vol. 89. № 5. P. 901–910. DOI: 10.1037/0021-9010.89.5.901.
4. Bryman A. Charisma and leadership in organizations. London : Sage Publications, 1992. 224 p.
5. Čajková A., Čajka P., Elfimova O. Personality and Charisma as Prerequisites for a Leading Position in Public Administration. Leadership for the Future Sustainable Development of Business and Education. Springer Proceedings in Business and Economics: Springer. P. 199–211. DOI: 10.1007/978-3-319-74216-8_21.
6. Gardner W. L., Avolio B. J. The Charismatic Relationship: A Dramaturgical Perspective. *The Academy of Management Review*. 1998. Vol. 23. № 1. P. 32–58. DOI: 10.2307/259098.
7. Clover W. H. Transformational leaders: Team performance, leadership ratings and first hand impressions. Measures of Leadership / K. E. Clark, M. B. Clark (eds.). West Orange, NJ, 1989. P. 171–183.
8. House R. J., Baetz M. L. Leadership: Some empirical generalizations and new research directions. *Research in Organizational Behavior*. 1979. № 1. P. 341–423.
9. House R. J., Howell J. M. Personality and charismatic leadership. *The Leadership Quarterly*. 1992. Vol. 3. № 2. P. 81–108. DOI: 10.1016/1048-9843(92)90028-e.
10. Howell J. M., Higgins C. A. Leadership behaviors, influence tactics, and career experiences of champions of technological innovation. *The Leadership Quarterly*. 1990. Vol. 1. № 4. P. 249–264. DOI: 10.1016/1048-9843(90)90004-2.
11. Jokisch O. et al. Influence of age, gender and sample duration on the charisma assessment of German speakers. *Studentexte zur Sprachkommunikation: Elektronische Sprachsignalverarbeitung*. 2018. Dresden : TUDpress, 2018. P. 224–231. URL: http://www.essv.de/pdf/2018_224_231.pdf (Last accessed: 18.06.2021).
12. Lord R. G., Vader C. L., Alliger G. M. A meta-analysis of the relation between personality traits and leadership perceptions: An application of validity generalization procedures. *Journal of Applied Psychology*. 1986. Vol. 71. № 3. P. 402–410. DOI: 10.1037/0021-9010.71.3.402.
13. Louekari L. Charismatic communication style in knowledge-intensive organizations (Master's thesis, Aalto University. School of Business). Aalto University, 2015. 60 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/80717278.pdf> (Last accessed: 18.06.2021).
14. Nikoloski K. Charismatic leadership and power: using the power of charisma for better leadership in the enterprises. *Journal of Process Management – New Technologies, International*. 2015. Vol. 3. № 2. P. 18–27.
15. Niebuhr O. et al. Charisma in business speeches: A contrastive acoustic-prosodic analysis of Steve Jobs and Mark Zuckerberg. *Proceedings of 8th International Conference of Speech Prosody*, May 31st – June 3rd, 2016. Boston : Boston University, 2016. P. 79–82.
16. Reh S., Giessner S. R., Quaquebeke N. V. Leader Charisma: An Embodiment Perspective. *Academy of Management Proceedings*. 2015. № 1. 42 p. DOI: 10.5465/ambpp.2015.18205abstract.
17. Reinout E. De Vries On Charisma and Need for Leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. 1999. Vol. 8. № 1. P. 109–133. DOI: 10.1080/135943299398465.
18. Rosenberg A., Hirschberg J. Charisma perception from text and speech. *Speech Communication*. 2009. Vol. 51. № 7. P. 640–655. DOI: 10.1016/j.specom.2008.11.001.
19. Ross S. M., Offermann L. R. Transformational Leaders: Measurement of Personality Attributes and Work Group Performance. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1997. Vol. 23. № 10. P. 1078–1086. DOI: 10.1177/01461672972310008.
20. Signorello R. et al. Charisma perception in political speech: a case study. *International Conference on Speech and Corpora: GSCP 2012*. February 29th – March 3rd, 2012. Belo Horizonte, Brazil : FALE, 2012. P. 343–348.
21. Smith B. J. An initial test of a theory of charismatic leadership based on the responses of subordinates (Unpublished doctoral dissertation). Toronto : University of Toronto, 1982. 360 p.
22. Stogdill R. M. Personal factors associated with leadership: A survey of the literature. *Journal of Psychology*. 1948. № 25. P. 35–71.
23. Vergauwe J. Personality and leadership : trait-perspectives on charisma, curvilinear relationships, and measurement innovations : PhD dissertation for the degree of Doctor of Psychology. Ghent, 2017. 240 p.
24. Vugt M. V., Ronay R. The evolutionary psychology of leadership. *Organizational Psychology Review*. 2013. Vol. 4. № 1. P. 74–95. DOI: 10.1177/2041386613493635.
25. Williams E. A. et al. Did charisma “Trump” narcissism in 2016? Leader narcissism, attributed charisma, value congruence and voter choice. *Personality and Individual Differences*. 2018. № 130. P. 11–17. DOI: 10.1016/j.paid.2018.03.010.
26. Yukl G. A. Leadership in organizations. Essex, England : Pearson Education Limited, 2013. 528 p.
27. Zaccaro S. J., Foti R. J., Kenny D. A. Self-monitoring and trait-based variance in leadership: An investigation of leader flexibility across multiple group situations *Journal of Applied Psychology*. 1991. Vol. 76. № 2. P. 308–315. DOI: 10.1037/0021-9010.76.2.308.

REFERENCES

1. Atwater, L., Penn, R., Rucker, L. (1991) Personal qualities of charismatic leaders. *Leadership and Organization Development Journal*. No. 12 (2). P. 7–10. DOI: 10.1108/01437739110143330.
2. Awamleh, R. (2011) Towards A Model Of Charismatic Non-Verbal Impression Management. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*. No. 2 (7). P. 27–37. DOI: 10.19030/iber.v2i7.3818.
3. Bono, J. E., Judge, T. A. (2004) Personality and Transformational and Transactional Leadership: A Meta-Analysis. *Journal of Applied Psychology*. No. 89 (5). P. 901–910. DOI: 10.1037/0021-9010.89.5.901.
4. Bryman, A. (1992) *Charisma and leadership in organizations*. London : Sage Publications.
5. Čajková, A., Čajka, P., Elfimova, O. (2018) Personality and Charisma as Prerequisites for a Leading Position in Public Administration / W. Strielkowski, O. Chigisheva (eds). *Leadership for the Future Sustainable Development of Business and Education*. Springer Proceedings in Business and Economics. P. 199–211. DOI: 10.1007/978-3-319-74216-8_21.
6. Gardner, W. L., Avolio, B. J. (1998) The Charismatic Relationship: A Dramaturgical Perspective. *The Academy of Management Review*. No. 23 (1). P. 32–58. DOI: 10.2307/259098.
7. Clover, W. H. (1989) Transformational leaders: Team performance, leadership ratings and first hand impressions / K. E. Clark, M. B. Clark (eds.). *Measures of Leadership*. West Orange, NJ : Leadership Library of America. P. 171–183.
8. House, R. J., Baetz, M. L. (1979) Leadership: Some empirical generalizations and new research directions. *Research in Organizational Behavior*. No. 1. P. 341–423.
9. House, R. J., Howell, J. M. (1992) Personality and charismatic leadership. *The Leadership Quarterly*. No. 3 (2). P. 81–108. DOI: 10.1016/1048-9843(92)90028-e.
10. Howell, J. M., Higgins, C. A. (1990) Leadership behaviors, influence tactics, and career experiences of champions of technological innovation. *The Leadership Quarterly*. No. 1 (4). P. 249–264. DOI: 10.1016/1048-9843(90)90004-2.
11. Jokisch, O. et al. (2018) Influence of age, gender and sample duration on the charisma assessment of German speakers. In *Studientexte zur Sprachkommunikation: Elektronische Sprachsignalverarbeitung*. Dresden : TUDpress. P. 224–231. URL: www.essv.de/pdf/2018_224_231.pdf.
12. Lord, R. G., Vader, C. L., Alliger, G. M. (1986) A meta-analysis of the relation between personality traits and leadership perceptions: An application of validity generalization procedures. *Journal of Applied Psychology*. No. 71 (3). P. 402–410. DOI: 10.1037/0021-9010.71.3.402.
13. Louekari, L. (2015) Charismatic communication style in knowledge-intensive organizations (Master's thesis, Aalto University. School of Business, 2015). P. 60. Aalto University.
14. Nikoloski, K. (2015) Charismatic leadership and power: using the power of charisma for better leadership in the enterprises. *Journal of Process Management – New Technologies, International*. No. 3 (2). P. 18–27.
15. Niebuhr, O. et al. (2016) Charisma in business speeches: A contrastive acoustic-prosodic analysis of Steve Jobs and Mark Zuckerberg. In *Proceedings of 8th International Conference of Speech Prosody, Boston, USA*. P. 79–82.
16. Reh, S., Giessner, S. R., Quaquebeke, N. V. (2015). Leader Charisma: An Embodiment Perspective. *Academy of Management Proceedings*. No. 1. P. 42. DOI: 10.5465/ambpp.2015.18205abstract.
17. Reinout, E. De Vries (1999) On Charisma and Need for Leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. No. 8 (1). P. 109–133. DOI: 10.1080/135943299398465.
18. Rosenberg, A., Hirschberg, J. (2009) Charisma perception from text and speech. *Speech Communication*. No. 51 (7). P. 640–655. DOI: 10.1016/j.specom.2008.11.001.
19. Ross, S. M., Offermann, L. R. (1997) Transformational Leaders: Measurement of Personality Attributes and Work Group Performance. *Personality and Social Psychology Bulletin*. No. 23 (10). P. 1078–1086. DOI: 10.1177/01461672972310008.
20. Signorello, R. et al. (2012) Charisma perception in political speech: a case study. *International Conference on Speech and Corpora (GSCP 2012)*. P. 343–348.
21. Smith, B. J. (1982) An initial test of a theory of charismatic leadership based on the responses of subordinates (Unpublished doctoral dissertation).
22. Stogdill, R. M. (1948) Personal factors associated with leadership: A survey of the literature. *Journal of Psychology*. No. 25. P. 35–71.
23. Vergauwe, J. (2017) Personality and leadership : trait-perspectives on charisma, curvilinear relationships, and measurement innovations (Published doctoral dissertation). Ghent University.
24. Vugt, M. V., Ronay, R. (2013) The evolutionary psychology of leadership. *Organizational Psychology Review*. No. 4 (1). P. 74–95. DOI: 10.1177/2041386613493635.

25. Williams, E. A. et al. (2018) Did charisma “Trump” narcissism in 2016? Leader narcissism, attributed charisma, value congruence and voter choice. *Personality and Individual Differences*. No. 130. P. 11–17. DOI: 10.1016/j.paid.2018.03.010.
26. Yukl, G. A. (2013). *Leadership in organizations*. Essex, England : Pearson Education Limited.
27. Zaccaro, S. J., Foti, R. J., Kenny, D. A. (1991) Self-monitoring and trait-based variance in leadership: An investigation of leader flexibility across multiple group situations. *Journal of Applied Psychology*. No. 76 (2). P. 308–315. DOI: 10.1037/0021-9010.76.2.308.